

УДК 343.132

Андрій Ігорович КУНТІЙ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1
інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Вадим Рустамович ГРИНЬКО,

курсант 4 курсу факультету № 1
інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Організаційні основи та процесуальний порядок здійснення правосуддя судом присяжних закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Кримінальному процесуальному кодексі України. Але аналіз законодавчої моделі суду присяжних та практики застосування цієї процесуальної форми дозволяють стверджувати, що існуюча на даний час форма участі народу у здійсненні правосуддя потребує реформування. Цим обумовлюється актуальність удосконалення правової моделі суду присяжних в Україні, яке має здійснюватися у комплексі із аналізом процесуального статусу присяжних, з'ясуванням його сутнісних ознак та особливостей, а також з порівнянням існуючих у світі правових моделей.

За своєю правовою природою суд присяжних є однією з форм здійснення безпосередньої демократії, тобто спосіб волевиявлення народу при вирішенні суспільно важливих питань. Історії конституціоналізму відоме широке коло форм безпосередньої демократії, зокрема вибори, референдум, плебісцит, мітинги тощо. В Україні з моменту прийняття Конституції постійно акцентувалася увага на необхідності запровадження суду присяжних, зокрема згідно статті 124 Конституції України народ бере безпосередньо участь у здійсненні правосуддя через присяжних. А також те, що судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (стаття 129 Конституції України) [1].

Статтею 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжний визначається як особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя. Законодавством передбачається особливий порядок утворення суду присяжних. Зокрема, як показує практика реформування судової системи, особливо актуальною на даний час є проблема формування та закріплення списків присяжних. У ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними. Після затвердження списку присяжних такий список передається до відповідного окружного суду, в тому числі в електронній формі. Інформацію, що міститься у зазначеному списку, не може бути використано для цілей, що не пов'язані із добором присяжних [2, с. 31].

Винагорода присяжним здійснюється відповідно до ст. 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду (з 1 січня 2017 року – 16000 грн) з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному наказом Державної судової адміністрації України від 05 жовтня 2016 року № 198 «Про затвердження Порядку виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді» [3]. Також, за присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, визначені законом. Час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

Однак, на сьогоднішній день аналіз формування списків присяжних у судах України дозволяє дійти висновку, що вони або належним чином не сформовані, або їхній персональний склад не дозволяє забезпечити ефективність здійснення правосуддя судом присяжних. Дослідження питання недоліків у формуванні списків присяжних дозволяє виявити протиріччя з приводу того, що громадяни з одного боку висловлюють своє невдоволення функціонуванням судової системи, а з іншого – особисто не бажають брати участь у здійсненні правосуддя.

Однією з умов виконання особою функцій присяжного є складення присяги, оскільки особа приступає до виконання функцій судді, представника держави. Складання присяги є певним психологічним прийомом підготовки присяжного до виконання його обов'язків у сфері судочинства [5, с. 86].

Таким чином, в процесі реформування судової влади важливою є не тільки проблема законодавчого регулювання вимог, що ставляться до кандидатів у присяжні, а й створення механізму, що забезпечує добровільне і старанне виконання кожним громадянином України цього обов'язку. Причому вирішувати цю проблему потрібно з урахуванням досвіду участі у здійсненні правосуддя в нашій країні народними засідателями, а також досвіду інших країн, де практикується залучення представників народу до здійснення правосуддя.

Стаття 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» декларує положення про те, що присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

Окрім цього, нормами цього закону визначається перелік осіб, що не включаються до списків присяжних: 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; 3) які мають не зняту чи непогашену судимість; 4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя; 5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; 6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; 7) особи, які не володіють державною мовою [2, с. 31–32].

Проведений аналіз вимог, що ставляться до присяжних, дозволяє зробити висновок про те, що закладена в українському законодавстві система вимог, пропонує до присяжного, й умови звільнення громадян від виконання обов'язків присяжних не дозволяють визнати бездоганними формальні критерії відбору присяжних.

Ще одним важливим та проблемним питанням, що потребує законодавчого врегулювання є питання кількості кримінальних проваджень, підсудних судам присяжних. Зокрема, Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено, що присяжні беруть участь у кримінальному провадженні в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі [6]. Така норма закону суттєво зменшує кількість кримінальних проваджень, які могли б розглядатись судом присяжних. Тому, на даному етапі судової реформи доцільним є внесення змін до Кримінального процесуального кодексу щодо розширення кола кримінальних проваджень, рішення по яких приймається судом присяжних.

Отже, в контексті триваючої реформи кримінальної юстиції саме інститут суду присяжних є ефективним засобом відновлення довіри до судової влади в Україні. Становлення в нашій державі такого інституту з урахуванням досвіду країн Європи та США, де така форма судочинства ефективно функціонує, є запорукою не лише відновлення довіри до судової влади, а й механізмом підвищення змагальності, об'єктивності та дієвості судового процесу.

Список бібліографічних посилань: 1. Конституція України: закон України від 28 черв. 1996 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.09.2017). 2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 104 с. 3. Про затвердження Порядку виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді:

наказ Держ. суд. адміністрації України від 5 жовт. 2016 р. № 198 // ЛІГА:ЗАКОН: прав. портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA16045.html (дата звернення: 29.09.2017). 4. Петрухін І. Л. Виправдувальний вирок і право на реабілітацію. 2009. URL: <http://pravolib.pp.ua/opravdatelnyiy-prigovor-pravo.html> (дата звернення: 29.09.2017). 5. Ахтирська Н. М. Становлення суду присяжних в Україні: від конституційного принципу до процесуальної регламентації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 83–89. 6. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.09.2017).

Одержано 07.10.2017

УДК 343.163

Юрій Вікторович ЛУК'ЯНЕНКО,

кандидат юридичних наук,
заступник керівника Роменської місцевої
прокуратури Сумської області

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПРОКУРОРОМ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Під час здійснення процесуального керівництва в кримінальному провадженні у прокурора в певній категорії кримінальних проваджень виникають підстави для пред'явлення цивільного позову. При цьому, як засвідчує практика та власний досвід автора з цього питання, законодавче врегулювання пред'явлення прокурором цивільного позову у кримінальному провадженні потребує свого удосконалення.

Так, аналіз практичної діяльності органів прокуратури, а також статичні показники їх роботи у даному напрямі наочно свідчать про збільшення частки обвинувальних актів, що спрямовуються до суду, саме у економічній сфері, де завдаються значні збитки державі (державним, комунальним підприємствам, довіллю тощо). У результаті цього порушуються інтереси держави, що вимагає від уповноважених службових осіб стати на бік їх захисту.

Здебільшого, прокурорами пред'являються цивільні позови у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти життя та здоров'я, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (позов про відшкодування витрат на лікування потерпілих); у злочинах проти довілля (позов про відшкодування шкоди, завданої внаслідок самовільного порубу дерев, забруднення та псування земель); у злочинах проти власності та злочинах у сфері службової діяльності (позов про відшкодування збитків, завданих внаслідок вчинення злочину).

Правове регулювання повноважень прокурора щодо пред'явлення цивільного позову визначено у ч. 3 ст. 128 КПК України, в якій прямо передбачено, що цивільний позов в інтересах держави пред'являється прокурором. В абзаці другому вказаної частини визначено, що прокурор, який пред'являє цивільний позов у кримінальному провадженні, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, передбачених частиною четвертою статті 25 Закону України «Про прокуратуру». При цьому, вказана норма Закону України «Про прокуратуру» визначає повноваження прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство та не стосується взагалі питань позовної діяльності прокурора.

У свою чергу, саме ст. 23 зазначеного Закону регулює питання представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді. Частина 4 вказаної даної статті закону визначає, що наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Разом із тим, частина 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі